

Mgr. Miry Načevy-Marvanové

Aspekty slovanského „mít“ – v gramatice

(Jeho auxiliace a gramatikalizace v konstrukcích typu evropského analytického perfekta „mít“ + PPP – bulharština, makedonština a korpusová studie češtiny)

Autorka ve své disertační práci analyzuje ze širokého záběru slovanské „mít“, a to zejména ve třech slovanských jazycích: **bulharštině**, **makedonštině** a **češtině**, přičemž nejvíce prostoru věnuje právě češtině, patrně proto, že čeština disponuje na rozdíl od ostatních dvou zmíněných jazyků rozsáhlými synchronními korpusy češtiny. Všímá si jednak různě dlouhého historického vývoje slovesa „mít“ a jeho gramatikalizace v rámci evropského *habere*-areálu (v jazycích slovanských, románských, germánských, v latině – pomocná funkce slovesa „mít“ [habere] vznikající v lidové latině, v řečtině – opisné řecké analytické participiální konstrukce přítomné například v novozákonní *koiné*...), jednak vývojových trendů v uvedených třech jazycích v poslední době. Velmi správně vymezuje zmíněný areál v rámci evropského lingvistického areálu a gramatikalizaci „mít“ v románských a germánských jazycích, než přejde k jazykům slovanským. Konstatuje, že evropský *habere*-areál představuje jednu z evropských univerzálií a vykazuje společné rysy indoevropských evropských jazyků, zejména z hlediska vztahu protikladu akuzativnost – neakuzativnost. Autorka tu dokládá své široké lingvistické vzdělání a znalost evropských jazyků (přinejmenším ve zkoumané oblasti) a její obecné charakteristiky týkající se pomocného a gramatikalizovaného „mít“ v evropském *habere*-areálu považují za velmi správně charakterizované.

Autorka se zabývá čtyřmi typy perfekt: Perfektem I, II, I/II a III, zejména pak perfektem II ve výše uvedených třech slovanských jazycích: bulharštině, makedonštině a češtině. Rozbor těchto perfekt a konkrétně slovesa „mít“ z hlediska jeho pomocné a gramatické funkce (oproti jeho původní funkci plnovýznamového slovesa) se týká jednak jazyků samých, jednak jejich srovnání: velmi pronikavé je z tohoto hlediska srovnání obou balkánských jazyků na jedné straně a západoslovanské češtiny na straně druhé. Autorka velmi podrobně rozebírá perfektní II nejprve v balkánských jazycích a pak v češtině, přičemž se opírá o teoretická východiska hodnocení gramatikalizace, která jsou v práci stručně, leč velmi jasně charakterizována. Zabývá se tu gramatikalizačními kritérii formálními (tj. morfematičnými, morfosyntaktickými a syntaktickými), dále kritérii sémantickými, neopomíná však ani kritéria typologická, areálová, vlivy sousedních jazyků na zkoumané jazyky.

Nejobsáhlejší částí práce a jejím jádrem jak co do materiálového zkoumání, tak co do detailnosti analýzy je studie perfekta II v češtině. Svůj výzkum doktorandka náležitě opírá o tři rozsáhlé korpusy synchronní češtiny o celkovém rozsahu impozantních 500 mil. textových slov. Tohle už je materiál, jehož rozsah už je uspokojivě relevantní pro závěry, jež autorka z dat vyvozuje. Všímá si tu konstrukcí slovesa „mít“ ve spojení s tzv. PPP (*participium perfecti passivi*), tedy tzv. posesivního rezultativního perfekta typu: *mám zaseto*, *má práci odbytu* apod. a jeho gramatikalizačního procesu, kam zahrnuje aspekty temporální, vidové, paradigmatické, slovosledné, syntax (shodu s objektem, subjektem a zejména absenci shody v absolutním užití participia) a sémantiku. Člení zkoumaný typ gramatikalizace do tří částí:

A. typ mít + absolutní PPP (tj. v neutru singuláru)

B. typ mít + PPP + objekt v akuzativu, kde je shoda PPP s objektem v akuzativu, čísla a rodě

C. typ mít + PPP + subjekt v nominativu, kde však není shoda PPP s objektem, nýbrž se subjektem v nominativu, čísle a rodě (tento typ mě osobně velmi překvapil, viz níže).

Autorka tyto typy podrobně rozebírá i z hlediska rozdílů mezi češtinu spisovnou a obecnou, a to na rozsáhlém excerpovaném materiálu (celkem 20000 výskytů). Musím konstatovat, že rozbor je velmi jemný, nikoli takový, s jakým se často setkávám při různých analýzách excerpovaných dat, analýzách, které trpí právě nevhodnými dotazy kladenými korpusu. Doktorandka zná poměrně dobře možnosti poskytované současnými moderními rešeršními nástroji korpusové lingvistiky (manažer *bonito*), nicméně přece jen povrchně (existují totiž ještě jemnější možnosti dotazů pro specifikaci kontextu [např. na s. 217], zadávání tečky, případně se daly využít tzv. word-sketches v tzv. bonitu II na webu). Přesto mám za to, že jí mnoho relevantních výskytů neuniklo, takže následná analýza je opodstatněná a – jak autorka v práci předvedla – i dost hluboká a závěry správné. Její rešerše mě uspokojily, zahrnují totiž různé slovosledné konfigurace mezi pomocným „mít“ a odpovídajícím participiemi (pevně doufám, že neměla příliš mnoho potíží s ne vždy dobrým morfologickým a slovnědruhovým značkováním zvolených korpusů, zejména s morfologicky homonymním tvarem „má“). Při jejím opravdu nesmírně zajímavém rozboru perfekta II v češtině mě překvapily dvě věci:

a) pozoruhodně častý výskyt krátkých tvarů PPP (*odbyt, vytvořen, napsán*), ovšem zejména ve spisovně psané češtině, kde nedochází k nahrazení PPP odpovídajícím adjektivem: *napsaný* apod., ačkoli v obecné češtině se tento dlouhý tvar vyskytuje zcela běžně (*mám to napsaný, maj je připravený*)

b) nahrazení signálu objektu u PPP (manifestovaného shodou v rodě, čísle a akuzativu) subjektivostí projevené shodou s nominativním subjektem. Toto bych v dnešní češtině věru nepředpokládal, protože to působí v jistém smyslu nelogicky, ale logiku v jazyce nemá cenu hledat za každou cenu. Spíš se domnívám, že je to projev úpadku jazyka, kdy si mluvčí a pisatelé už vlastně neuvědomují, co píší, hlavně že se něco ve spěchu napíše (tohle platí především o novinářských blábolech dnešní doby); absence gramatické správnosti, která tu není jen formální, ale signalizuje sémantické vztahy, jde patrně ruku v ruce s mělkostí, prázdnotou a hloupostí sdělovaného obsahu (slovo *myšlenek* se tu neodvažují vyslovit). Není divu, že většina dokladů na shodu se subjektem pochází právě z pokleslých novin bulvárového typu (Lidové noviny, Mladá fronta DNES). To, že na tento typ perfekta II autorka poukázala, je však výtečné, odhalila tak něco, co jsem si dosud neuvědomoval a co asi dosud nebylo popsáno v gramatikách!

Autorka se při své analýze zamýšlí nad dějinným vývojem českého perfekta v evropských souvislostech a výtečně ukazuje specifické překážky gramatikalizace „mít“ + PPP v češtině směrem k cílovému absolutnímu typu A (*mám zaseto*).

Uvedl jsem jen hlavní dojmy z právě přečtené a obsahově velmi bohaté a erudovaně napsané práce, kterou rozhodně stojí za to číst. **Byl bych však rád, kdyby autorka mohla při obhajobě srovnat svou práci s neopominutelnými pracemi Gigerovými zmiňovanými v seznamu literatury.** Dále bych byl rád, kdyby se doktorandka vyjádřila ke spojení „zdánlivá homonyma“ na s. 177 a k analýze izolovaných slovních tvarů při automatické morfologické analýze na s. 161. Jak je to myšleno? Dále se chci zeptat, zda se doktorandka zabývala i pomocným „dostat“ při tvoření českého rezultativu. Jakkoli jsem měl na posudek jen opravdu velice málo času, práci jsem četl velmi pozorně a konstatuji:

- doktorandčina práce se čte místy jako výtečná „lingvistická detektivka“, neboť je nesmírně zajímavá právě pro svůj široký záběr a hloubku analýzy, takže mě opravdu velmi „bavila“, mohu-li si ve svém oponentském posudku takováto slova dovolit. Z hlediska obsahového doporučuji její publikaci;

